

"Idealističke teze" o jeziku Vjekoslava Babukića

Lukić, Milica; Blažević Krezić, Vera

Source / Izvornik: **Lingua Montenegrina: časopis za jezikoslovna, književna i kulturna pitanja, 2015, 8/2, 95 - 116**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:872519>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-22**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

UDK 811.163.4:929Babukić V.

Izvorni naučni rad

Milica LUKIĆ (Osijek)

Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku
mlukic@ffos.hr

Vera BLAŽEVIĆ KREZIĆ (Osijek)

Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku
vblazevic1@ffos.hr

„IDEALISTIČKE TEZE“ O JEZIKU VJEKOSLAVA BABUKIĆA

U radu će se predstaviti, a na temelju djela *Osnova slovnice slavjanske narčja ilirskoga uređjena Vjekoslavom Babukićem* (1836) i *Ilirska slovnica* (1854), teze Vjekoslava Babukića o prirodi jezika. Iznijet će se pretpostavka kako je riječ o razmišljanjima inspiriranim idealističkim tezama najvećeg teoretičara jezika XIX. stoljeća Wilhelma von Humboldta (1767–1835), koji je jezik držao, a nastavljavajući se na filozofiju Johanna Gottfrieda Herdera, „specifičnom emanacijom duha“ koja aktivno sudjeluje u formiranju čovjekove spoznaje, ima unutrašnju snagu i pripada čitavoj naciji. Ilirski program u cjelosti je naslonjen na istaknuta filozofsko-teorijska poimanja prirode jezika, a gramatički rad Babukićev vjerno slijedi njegove smjernice što pokazuje nemali broj navoda iz *Osnova slovnice* i *Ilirske slovnice*. Preko istaknutih promišljanja o vezi jezika i naroda / nacije obrazlaže se potreba za poznavanjem slavenske starine – općeslavenskoga književnog jezika i dviju azbuka kojima se izražavao. Analizom odabranih autorovih osvrtu u *Danici ilirskoj*, uzora u pisanju gramatike i, napokon, rasprave o postanku glagoljice ustvrđuje se da je Vjekoslav Babukić dobro upoznat s paleoslavističkim i paleokroatističkim temama svoga vremena.

Ključne riječi: *Vjekoslav Babukić, filozofija jezika, genetička koncepcija jezika, ilirizam, gramatika, staroslavenski jezik, glagoljica*

Uvodno o metodološkom pristupu i vanjskojezičnom okviru

Bez sumnje je da je jezik za hrvatske preporoditelje u središtu znanstvenoga i javnoga djelovanja, prvo sredstvo za potvrđivanje nacionalnoga identiteta i ostvarivanje političkih ciljeva, izvor i sadržina znanstvenoga dijaloga i raspri drugačijega predznaka. Branka Tafra (2006: 44) nemalo je puta istaknula kako je upravo preporod začetnikom popularizacije jezične problematike u široj javnosti. Jezik je izišao iz okvira u punom smislu stasalih modernih znanosti – filologije i uže slavistike – te postao brigom i onih koji se jezikom služe kao sredstvom komunikacije, a ne samo onih kojima je jezik predmet istraživanja. Da nam je uistinu tu brigu preporod ostavio u nasljeđe, pokazuju istraživanja Ivanke Petrović (1971), Stjepana Damjanovića (1991) i Milice Lukić (2009, 2010) o *Cyrrillomethodiani* kao historiografskoj i filološkoj znanosti koja na preporodom uspostavljenim razmišljanjima o jeziku oblikuje svoje zadatke i ciljeve. Već u drugoj polovici XIX. stoljeća, na temeljima integracijskih nacionalnih procesa u prvoj polovici istoga stoljeća i svojevrsne popularizacije znanstvenih tema, jezičnim će se problemima često baviti šira javnost (popularizacija preko časopisa *Katolički list*, *Katolička Dalmacija*, *Glasnik Biskupija Đakovačke i Srijemske* i dr, biskup Strossmayer, okružnice, prepiska i druga nastojanja u projektu obnove ćirilometdske baštine i staroslavenskoga jezika u liturgiji) koliko i znanost (Franjo Rački – studije o životu i djelovanju Svete Braće *Viek i dielovanje Sv. Cyrilla i Methoda slovjenskih apoštolov* 1857. i 1859, znanstvene rasprave o jeziku i pismu staroslavenskih i hrvatskoglagoljskih spomenika – *Pismo slovjensko* 1861, *Assemanov evanđelistar* 1865).

A upravo je znanstveno i javno djelovanje iliraca, među njima Vjekoslava Babukića kao najvrednijega i svestrano plodnoga, oživjelo ideje o slavenskoj solidarnosti i uzajamnosti, premda one u našem kulturnom životpisu nenametljivo žive još od Jurja Križanića i protureformacijskoga XVII. stoljeća. Preko buđenja češke nacionalne svijesti i uspostavljenih veza *J. G. Herder – Jan Kollár – Ljudevit Gaj*, ilirski je pokret i u nas preuzeo ideju slavenske uzajamnosti uz primjese više ili manje izražena političkog panslavizma. Temeljna poluga izgradnje novoga nacionalnog identiteta za Slavene jest *rieč* (Agičić 2000: 7), jezik kao integracijski element – za ilirce, važno je istaknuti, u svim svojim pojavnim narječjima (*češko, poljsko, rusko, ilirsko*) i iskonskom klasičnom, *mrtvom* prema Babukiću, *staro – ili cerkveno-slavjanskom*. Staroslavenski udio Babukićeve jezikoslovne naobrazbe i njegov doprinos u filozofsko-teorijskim stavovima o jeziku ne može se zanemariti i stoga će u drugome dijelu rada biti više riječi o konkretnim staroslavenskim uzorima i predlošcima koje je Babukić odabirao u gramatičkom radu.

Prije takve konkretizacije valja zaključiti: to da smo ujedinjeni u jednom standardnom jeziku kao glavnom identifikatoru nacije i da poznajemo povijest svoga jezika u kontinuitetu od začetaka slavenske pismenosti u IX. stoljeću, više je ili manje najvredniji rezultat bogate i raznovrsne aktivnosti hrvatskih preporoditelja. Dakako, u kontekstu hrvatske znanosti u XIX. stoljeću jezikoslovlje je pod snažnim utjecajem slavističke znanosti, naši jezikoslovci – ističe Branka Tafra (2006: 44), prate kako ostali Slaveni (Česi, Rusi, ali i Nijemci) oblikuju svoju *modernu* znanstvenu terminologiju (filozofsku, filološku, političku, gospodarsku i inu) te oni postaju uzor Hrvatima u sličnim nastojanjima. Vidi se to već u navedenim Babukćevim izvorima iz *Osnova slovnice* i *Ilirske slovnice* i načinu na koji je rastumačio njihovu uporabu. U oblikovanju filozofskih *idealističnih* stavova o jeziku naši su se preporoditelji rukovodili nacionalnom koncepcijom čiji je najznačajniji predstavnik Johann Gottfried Herder. Prema njoj identitet naroda određuje jezik, odnosno obilježje naroda nisu prostor i država, nego jezik. Herder je tvrdio da jezik i misli imaju zajedničko podrijetlo te da se međuovisno zajednički razvijaju kroz sukcesivne stupnjeve rasta i zrelosti, a kako je podrijetlo jezika povezivao s ljudskom prirodom, ustroj jezika držao je slikom ljudske naravi. S tim u skladu i jezik naroda postaje izravnim svjedokom njegova identiteta. I slavistička se znanost, kao autoritet našim ilircima, sama po sebi rukovodila istaknutim stavovima. Razvidno je to iz radova Pavela J. Šafarika, Jana Kollára, Janeza Kopitara i dr, premda je klasifikacija slavenskih jezika bila nedovršena i nejedinstvena. Smatralo se da postoji jedan slavenski jezik s četiri narječja: poljskim, češkim, ruskim i ilirskim (Babukić u *Ilirskoj slovnici* navodi još termine *hrvatsko-serbsko*, *jugoslavjansko* te navodi staroslavenski kao *mrtvo narječje*, 1854: 2), koje je imalo nekoliko podnarječja (*od istoka narječje bugarsko sa svojom starom majkom, jezikom cerkvenim inače staroslavjanskim (...) od zapada narječje slovensko (...)*, 1854: 2-3). S obzirom na to da se kajkavsko narječje u postojećim devetnaestostoljetnim klasifikacijama uvrštavalo u slovenski jezik i da se hrvatskim imenom nazivala upravo i samo kajkavska Hrvatska, poznato je da je termin *hrvatski* u definiranim okolnostima bio nepoželjan, ometajući čimbenik književnojezičnoga ujedinjenja. Hrvatski su ilirci u pitanjima jezika, uz Herdera, bili dakako pod izravnim utjecajem W. von Humboldta pa je tako bilo i s Babukićem. Centralno mjesto Humboldtove jezične teorije obuhvaća problem odnosa jezične strukture s mentalitetom naroda. Prema njemu jezik je specifična emanacija duha danoga naroda, vanjski izraz unutrašnje forme koja otkriva određen pogled na svijet. Povijest nacionalne kulture prema tome najtješnje je povezana s poviješću jezika. Iz toga proizlazi da svaka nacija govori vlastiti jezik, a jezik je oblik nacionalnoga karaktera i duhovnosti.

Poznato je da Vjekoslav Babukić pripada redu hrvatskih intelektualaca XIX. stoljeća koji su održavali intenzivnu intelektualnu komunikaciju s europskim slavistima i bili dobro upoznati s jezikoslovnim stavovima i uzorima koje su promovirali. Otkako je 1836. godine postao tajnik Čitaonice ilirske, a 1842. i prvi tajnik Matice ilirske, uzimajući u obzir i činjenicu da je učio njemački, mađarski i latinski jezik (usp. Tafra 1993: 34) te da je uređivao *Danicu* od 1838. do 1840. i prikupljao vijesti iz raznih krajeva, revno je komunicirao sa slavistima svih modernih slavenskih nacija u formiranju i drugima koji su imali postati članovima Matice, a prvi su među njima nerijetko i ocjenjivali njegov gramatički rad (ocjena P. J. Šafarika). Dionizije Švagelj napominje kako je u Slavoniji Babukić odavna poznat kao izvrstan popularizator ilirske knjige te da je uživao nadimak *najbolji ilirski knjižar* jer je neobično lako i brzo mogao prodati bilo koju ilirsku knjigu (2009: 72). Od 1836. godine i prve „ilirske“ gramatike Vjekoslava Babukića do 1876. godine i posljednje „ilirske“ gramatike, Veberove *Slovnice hèrvatske*, izišlo je preko 50 gramatičkih izdanja, mnogi dvojezični i višejezični rječnici. Djelovali su među ilircima mnogi jezikoslovci, a među njima Babukić do danas slovi za najutjecajnijega gramatičara, uz Antuna Mažuranića i Adolfa Vebera, kao što isto vrijedi za Bogoslava Šuleka među leksikografima i terminolozima. Od djela valja izdvojiti Babukićevu *Osnovu slovnice slavjanske narèčja ilirskoga* (1836), prvu općehrvatsku gramatiku koja je bila temelj jezične norme do kraja XIX. stoljeća, zatim *Ilirsku slovnicu* (1854), kao prvopredstavnicu znanstvene gramatike u Hrvata, Mažuranićevu *Slovnicu hèrvatsku* (1859), Veberovu *Skladnju ilirskoga jezika* (1859), prvu samostalnu sintaksu, i *Slovnicu hèrvatsku* (1871), zadnju školsku gramatiku u kojoj još nema utjecaja književnojezične škole Vuka Stefanovića Karadžića (usp. Tafra 1993: 37-38). Babukić je po svemu sudeći bio duša ilirske ideje, *perpetum mobile* preporoditeljskoga pokreta – prekaljeni sakupljač pretplatnika, korespondent s proslavljenim češkim, slovačkim i drugim slavistima, urednik, saklupljač, izdavač i otpremnik knjiga koji je uza sve stigao i ono najvažnije – izgrađivati hrvatsku književnojezičnu nadgradnju gramatikama i brigom o pravopisu, izdavanjem književnih klasika, uređivanjem novina i radom na osnivanju institucija.

Da sve učene jezikoslovne uzore Babukić spominje u svojim gramatikama, ističe prvi put Branka Tafra u sintetskoj studiji *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić* (1993: 50). Poznata je Babukiću i povijesnoporedbena metoda Boppa, Grimma, Vostokova i drugih, bjelodan je i utjecaj Leibnizova učenja o analogiji jezikoslovnih i prirodoslovnih istraživanja te Müllerova isticanja lingvistike kao prirodne znanosti. Najviše od svega prepoznaje se ipak, ističe i Tafra (1993: 50-51), Humboldtova filozofija jezika i Beckerovo nastavljanje na nju. Jezik tako u Babukićevoj *slagarskoj* koncepciji postaje

organizam, ali ne u biološkom *schleicherovskom* smislu, već u vidu sustava. Još je uvijek jak utjecaj tzv. *univerzalne gramatike* (1660), a po njoj su jezik i mišljenje jako povezani – tako da misli izražavamo rečenicama i njihova je struktura uistinu izraz strukture logičkoga suda. Babukić nam i sam mnogo piše o svojim uzorima – tvorbu ili *korenoslovje* sastavio je prema autoritetnoj slavenskoj gramatici J. Dobrovškoga, učio je i od Puchmayera, Kopitara, Hanke, Miklošića, Metelka, Grimma, Beckera i dr. Njemački gramatičari bili su mu uzor osobito u izradi sintakse. Citira Beckera iz poznatoga djela *Organismen der Sprache* (1841) o vezanosti logike i gramatike. Prvi je hrvatski gramatičar koji gramatiku piše ne samo po gramatičkim predlošcima već i na osnovi teorijskih radova o jeziku. Promišljajući predmet kojim se bavi definira ga u duhu filozofske gramatike: *Priobćivanje naših mislih osjetljivimi znakovi (čivljivimi i vidljivimi, tj. govorom i pismom) imenujemo jezikom*. Dakle, jezik je priopćavanje misli znakovima. Što pak jezik znači za narod Babukić objašnjava ovako: *Jezik je napokon svakoga naroda najživii i najpouzdanii svēdok iliti dokaznica najstaria o razvitku njegovieh umnih silah, o napredku njegove izobraženosti u obće za čeli rod i posebno za pojedinca*. (citirano prema Tafra 1993: 50). Definitivnu je potvrdu toga stava pronašao u Raska (spominje ga i Šafarik kao Babukićev uzor u ocjeni *Osnove slovnice...*, 1837: 90), Humboldta, Adelunga, Beckera, Dobrovškoga, Kopitara, Jungmanna, braće Grimm, Boppa, Scheleichera, Rinnea, Šafarika, Vostokova i drugih. Njegovo poznavanje literature i jezikoslovna samoizobrazba jednostavno zadivljuju, ističe Tafra (1993: 50), a mi se u punini s time imamo složiti i iz staroslavenske perspektive.

O Babukićevim uzorima u filozofskom promišljanju jezika

U današnjim je jezičnopovijesnim priručnicima bez iznimke poznato kako su se hrvatski filolozi pridruženi ilirskom pokretu izravno oslanjali na filozofiju jezika i lingvističku struju zastupanu učenjem Herdera i Humboldta. Podsjetimo samo kako u jezikoslovnom smislu početak XIX. stoljeća odlikuju interesi koji istima ostaju tijekom cijeloga stoljeća (što u nas potvrđuje *Cyrrillomethodiana* u drugoj polovici XIX. stoljeća i Račkijevo i Strossmayerovo oslanjanje na iste jezikoslovne uzore u filozofiji i teoriji jezika), a očituju se najprije u tumačenju jezika kao konkretnoga jezičnog čina (fakat). Na taj se način prekida s osamaestostoljetnom tradicijom istraživanja univerzalnih, logičkih jezičnih struktura. Već u prvim desetljećima XIX. stoljeća razvija se historicizam kao pristup u ispitivanjima jezičnoga fenomena, a otkrićem sanskrta započinje nezaustavljiv razvoj poredbenopovijesnoga jezikoslovlja i gramatike, osobito poredbene indoeuropeistike. Najveći jezikoslovni teore-

tičar XIX. stoljeća bio je dakako Nijemac Wilhelm von Humboldt. Smatra se osivačem opće lingvistike – discipline koja jeziku pristupa analitički i faktima najrazličitijih jezika. Prvi je proučio jedan od jezika Indonezije: jezik kawi s otoka Jave, što mu je omogućilo odmak u komparativnim studijima i prve podatke o jeziku koji ne pripada indoeuropskoj jezičnoj porodici. Iz konkretnih su se poredbenih analiza izrodili filozofsko-teorijski zaključci o prirodi jezika i njegovoj ulozi u životu čovjeka. U skladu s njima Humboldt nije inzistirao na dijakroniji i povijesti jezika kao svi lingvističari prije njega. Isticao je da gramatička pravila treba izlučivati induktivno, iz samih specifičnih činjenica svakoga pojedinog jezika. Definirao je jezik kao aktivan i dinamičan fenomen (jezik je *energeia* ili djelatnost, ne *ergon* ili djelo) naglašavajući da je statika u jeziku samo prividna, a jezik je onda dakako genetička kategorija, djelovanje duha koje omogućuje da artikulirani glas postane izrazom misli. Inzistirao je na vezi jezika s mišljenjem, a vezani govor kao izraz misli jezik onda čini jezikom. To znači da se jezik odlikuje osobinom nužnosti jer ga nasljeđujemo od prethodnih naraštaja govornika. Kratko i zaključno – zakonitost jezika genetička je kategorija i iz nje proizlazi nužnost. Sloboda se jezika pak ogleda u jeziku kao duhovnoj snazi i djelatnosti. Prostor i granice te slobode određeni su jezičnim zakonitostima, a zadaća je jezikoslovca da te zakonitosti spozna i odredi. Centralno mjesto Humboldtove jezične teorije obuhvaća problem odnosa jezične strukture s mentalitetom naroda. Prema Humboldtu jezik je specifična emanacija duha danoga naroda, vanjski izraz jedne unutrašnje forme koja otkriva određen pogled na svijet – *Weltanschauung* (1820). U neposrednom odnosu s mentalitetom, kulturnom i općom idejnom orijentacijom jednoga naroda stoji i stupanj razvijenosti njegova jezika. Povijest nacionalne kulture prema tome tijesno je povezana s poviješću jezika. Svaka nacija govori vlastiti jezik, a jezik je oblik nacionalnoga karaktera i duhovnosti. Jezična evolucija pak ovisna je o evoluciji ljudskoga duha – svaki uspon na jednom planu odražava se i na drugom. Krajnji je cilj dakako puna mjera izgrađenosti jezika i naroda, premda u uzajamni utjecaj nacionalnog jezika i nacionalnog duha ne smijemo upisivati i pitanje društvene organizacije i moralnog napretka određene nacije. To će reći da je posve moguće da nacija koja ima manje bogat gramatički ustroj jezika ima razvijeniji sustav društvenih institucija.

Johann Gottfried Herder (1744-1803) bio je angažiran u tumačenju nastanka jezika te odnosa jezika i interpretacije. Tvrdio je da jezik i misli imaju zajedničko podrijetlo te da se međuovisno zajednički razvijaju kroz sukcesivne stupnjeve rasta i zrelosti. Godine 1769. nagrađena je, a 1772. objavljena njegova *Rasprava o porijeklu jezika*. Ona se ne ograničava na povijesnu genezu jezika, već se bavi bitnim osnovama i sadržajima jezika. Podrijetlo jezika Herder veže za ljudsku narav, a ustroj jezika za njega je slika ljudske naravi.

Spoznaja je prema tome moguća samo i tek posredstvom jezika, a mišljenje se klasificira kao unutarnji govor. Herder i prije Hegela uvodi naznake dijalektičkoga odnosa između spoznajnog subjekta / pojedinca i svijeta: *osjećajem* se čovjek sjedinjuje sa svijetom, ali ih onda *svijest* razdvaja, da bi ih iznova povezao *intencionalni čin* u kojem je ukorijenjeno *objektivno* značenje riječi.

Humboldtova je koncepcija, koja pripada genetičkoj teoriji, poznatija od ostalih u XIX. stoljeću. Međutim, on je ipak, slično Herderu, isticao da je jezična evolucija u skladu s razvojnim usponom ljudskog duha, naglašavajući još više od Herdera nacionalni karakter jezika (usp. Festini 1982: 67, Ivić 1978: 31-41, Glovacki Bernardi 2001: 37-44). Hrvatski su ilirci, kako je već istaknuto, bili po pitanjima jezika i njegove sprege s duhom i nacijom pod izravnim ili posrednom utjecajem Herdera i Humboldta, a Vjekoslav Babukić u tom nije bio iznimkom. Pokazuje to velik broj navoda iz njegovih dviju reprezentativnih slovnica od kojih je prva – *Osnova slovnice* (1836) postala normativnom ilirskom gramatikom i uzorom drugim iliricima (Mažuraniću, Volariću itd), a dobro je primljena i izvan Hrvatske, a druga – *Ilirska slovnica* (1854) kao pokušaj znanstvene gramatike u svoje je vrijeme negativno ocijenjena jer nije slijedila dostignuća suvremene lingvistike, osobito slavistike, i jer je bila preopsežna za učenike kojima je namijenjena.

U navodima iz *Osnove slovnice* prepoznaju se izravne citatne veze, ili znanstveno-metodološki izričaj i ustroj sadržaja njima nadahnut, prema Herderovoj i Humboldtovoj lingvističkoj teoriji:

Eines Volkes Rahm hängt grösstentheils an seiner Muttersprache: sie ist der Landesehre Fuhrwerk, über sie muss man schäafer halten, für ihre Reinigkeit nehr eifern, als für der zartesten Braut Ehre. Herder.¹

Sadržajno još jasnije Babukić ističe svoje uzore u *Ilirskoj slovnici* (1854: 1-2):

Svaki narod (razumjevamo u genetičnom iliti rodoslovnome smislu) – ponosi se svojim jezikom i derži materinski jezik za najmiliji, najsladji i najjači; a to s toga, što mu je od malinah priviknuo i tako rekuć iz njegova čovječjega organizma (ustrojstva) naravno proiztekao, te s toga mu dopire do serdca. I blago svakomu narodu, koi se ponosi svojim

¹ Vjekoslav Babukić, *Osnova slovnice slavjanske narčja ilirskoga uredjena Vėkoslavom Babukićem, Danica ilirska*, tečaj II, br. 13, 26. ožujka 1836, str. 13.

materinskim jezikom; jer taj će živěti na vęke i njegovoj slavi neće biti konca. Jezik svakoga naroda, da u prispodobi govorimo, jest ogledalo njegove dęlotvornosti duševne, on je najistinitii svędok njegove prošastnosti i najvęrnii sprovediĉ u njegovoj sręci i nesreći.

Babukić preko nasljedovanih navedenih uzora u genetiĉkom promišljanju o prirodi jezika, ali i drevne slavenske tradicije o poimanju jezika i naroda, definira dalje ideje *slavenske uzajamnosti* i *solidarnosti* stvarajući programatski okvir za vlastitu gramatiĉku koncepciju i konkretna jeziĉna rješenja. Naime, za cjelovit studij *slavjanskoga jezika* Babukić drži nepohodnim poznavanje ĉetiriju *narĉĉja* (*poljskog, ĉeškog, ruskog i ilirskog*) jednako koliko i njihova srednjovjekovna književnog jezika – staroslavenskoga ili opĉeslavenskoga književnog jezika. Da se promišljanja o jeziku neće mnogo mijenjati i u drugoj polovici XIX. stoljeća, uz oĉigledne mladogramatiĉarske utjecaje u novim priručnicima, potvrđuju vodeći hrvatski ĉirilometodijanci koji i naglašenije istiu ulogu staroslavenskoga jezika kao uporišta od kojega se oĉekuje da preuzme ulogu političke snage koja se nije mogla pronaći u unutarnjim društvenim i političkim ĉiniteljima. Opĉeslavenski književni jezik postaje znak i sredstvo jedinstva, što je uostalom bila stoljetna uloga i latinskoga jezika. Utjecaj je društva (dakle, društvenih i političkih okolnosti) na jeziĉni odabir, u ovom sluĉaju u jednom izdvojenom segmentu funkcioniranja nacionalnoga bića – na podruĉju borbe za staroslavensku liturgiju – razvidan; nije tu rijeĉ o utjecaju na unutarnju strukturu jezika, nego o potrebi za autoritetom drevnoga slavenskoga / hrvatskoga liturgijskog jezika uvjetovanoj zadanostima jednoga društveno-politiĉkoga trenutka. Makrosociolingvistika nas poduĉava kako *jezik sili na neke poglede na svijet*, primjerice, bitno utjeĉe na oblikovanje filozofije o ljudskoj jednakosti i ĉesto je u situaciji da izjednaĉuje nešto što u društvu nije izjednaĉeno, utjeĉe na društvo kroz uvjerenje da će se stanje popraviti (Jespersen 1970: 1). U ovom konkretnom sluĉaju mogli bismo govoriti o formiranju ideje jednakosti naroda preko matrice liturgijskoga jezika koji, iako više nije ono što je Slavenima bio u prvim stoljećima svoga nastanka – razumljiv i blizak narodnim idiomima, ima snagu povezati „slavenska plemena“ koja se u drugoj polovici XIX. stoljeća bore za svoju samostalnost u okviru internacionalnog dinastiĉkog državnog saveza kakav je bio Habsburška Monarhija. Te su misli dakako inspirirane Humboldtovim idealistiĉkim tezama o jeziku, a navodi biskupa J. J. Strossmayera iz *Slova koje je (...) prigodom sveĉanog svog uvoda dne 29. rujna na svoje stado rekao* to jasno potvrđuju:

Jezik narodni napose smatra kèrstjanin kano najveći dar božji; kano ogledalo, u kom se duša i sèrce naroda njegova u svojoj bitnosti pokazuje; kanoti najmožniju narodnog izobraženja polugu; kanoti najsposobnije sriedstvo, kojim se na duh narodni diehuje; kanoti blagajnu, u kojoj se sve duševno blago naroda nalazi; zato sve što može čini, da se jezik narodni izobrazu, obogatu, oplemeni; sve pak od njeg odvratja, što bi ga poniziti, pokvariti, otrovati moglo; ali nipošto ne prezire jezike inostrane, pače rado ih uču, ter blago iz njih cerpljeno u blagajnu naroda svog prednaša, na priliku pčelice, koja po raznih perivojih medni sok kupi, ter u košnicu svoju nosi.²

Ogledno na primjeru *fakta* – staroslavenski jezik i glagoljica

Drugi je dio rada osmišljen kao svojevrsno zaustavljanje na poglavlju *babukićevske* analize što proizlazi iz vanjske povijesti jezika, između ideologije i lingvistike, između filozofije jezika i njezina djelatnoga utjecaja na hrvatske ilirce u svakom smislu, a pogotovo na području *gramatikologije* (termin Branke Tafre, usp. 1993: 9). Kao znanstveno sredstvo opisa jezičnoga ustrojstva, Babukićeve gramatike pokazuju visok stupanj intelektualiziranoga stila i naobraženosti. Njegova prva gramatika (*Osnova slovnice slavjanske narčja ilirskoga uredjena* 1836) osobito je značajna jer je obilježila djelovanje iliraca te otvorila put ostalim gramatikama na hrvatskom jeziku, a onda i stoga što je bila temelj jezične norme do kraja XIX. stoljeća. Njegova druga gramatika (*Ilirska slovnica* 1854) značajna je s aspekta metajezičnog, kao prvi pokušaj deskripcije jezičnoga sustava i kratka sinteza teorije i povijesti jezikoslovlja i gramatikologije uopće. Babukić piše o uzorima u promišljanjima o filozofiji i teoriji jezika, a izdvaja i uzore u oblikovanju pojedinih poglavlja gramatike. U predgovoru *Slovnici* (1854) definira načela kojima se rukovodio u pisanju gramatike i kojima bi se pisac svake gramatike trebao rukovoditi: *kratkoća, jasnost i sustavna suvislost* (1836: 11). Istaknuli bismo autoreferencijalnu svijest autora koji se istvoreneno kvalificira kao autor gramatika, ali takav autor koji samim pisanjem pokušava unaprijediti ili obnoviti jezikoslovnju, i uže gramatikološku, misao. U tom se misaonom procijepu dadu razaznati zaokružene informacije o Babukićevim *idealističkim tezama* o jeziku i mjesto *slavenstva* u njima.

² Vidi: *Slovo koje je Josip Juraj Strossmayer, bosanski, đjakovački i sremski biskup prigodom svečanog svog uvoda dne 29. rujna na svoje stado rekao*. – u: Katolički list, god. II (1850), br. 41, str. 321-324; br. 42, str. 329-331 te *Josip Juraj Strossmayer – Govori*, Slavonica, Vinkovci 1994.

Zlatko Vince ranije je isticao da je njegov gramatički rad u najužoj povezanosti i upravo ovisnosti o općim kulturnim, političkim i nacionalnim idejama ilirskoga pokreta (prema: Vince 2002: 249), a Sanda Ham da Babukićev gramatički rad sažima u sebi suvremene poglede na slavenstvo iz kojih razumljivijom biva i ilirsko-hrvatska filološka zamisao Zagrebačke škole, ali i jugoslavenstvo hrvatskih vukovaca (2006: 76). Izravne uputnice na devetnaestostoljetnu filološku misao u *Osnovi slovnice* i *Ilirskoj slovnici* predstavljaju već u radu isticani izravni Herderovi i Humboldtovi citati, kao i autorove misli bjelodano inspirirane njihovim naukom, ali se nećemo dalje na njima zadržavati.

Postoje također poglavlja u cjelini Babukićeva filološkoga rada u kojima se izriječkom potvrđuje već istaknut stav o studiju ilirskoga jezika. Isti se sustavno ne može izučavati bez poznavanja ostalih slavenskih jezika (u njegov *slavjanskih narječjah*) i, što je važno, staroslavenskoga jezika i temeljnih uzora. U *Danici ilirskoj* (tečaj VI, br. 5, 1840: 18-19) Babukić donosi prikaz povijesti slavenske pismenosti (*Hod izobraženja kod Slavjanah*) iz perspektive tadašnje slavističke znanosti. Riječ je o ruskom prijevodu (1839. *Sěvërne pčele* J. Dobrovskoga) knjige slavnoga poljskog povjesničara i naučitelja slavenskoga prava *Waclawa Aleksandera Maciejowskoga* (*Historia pismenosti i prosvětjena slavenskih naroda do XIV. věka*). Ističe tom prilikom da valja (...) *temeljito istražiti staro pismenstvo jer nije sve slabo, što je staro; i nije sve dobro, što je mlado*. Babukić donosi i pregled stanja istraživanja u tadašnjoj paleoslavistici i piše kako su do P. J. Šafarika i Maciejowskoga postojali samo pojedinačni (izolirani) opisi slavenske pismenosti (poljski – Bentkovski, češki – Jungman, ruski – Greč i dr). Poznato je isto tako da je u *Danici ilirskoj* (tečaj VI, br. 30, 1840: 117-119, ali i tečaj VIII, br. 48, 1842: 189-191) Babukić donio transliteraciju / transkripciju nekih glagoljičnih i ćiriličnih isprava iz XV. i XVI. stoljeća (darovni list Stefana Tomaša Ostoića, posljednjega bosanskog kralja, iz 1446). Već ovdje, kako će se vidjeti i iz prikaza relevantne staroslavenske literature koju je rabio u oblikovanju *Osnove*, ističe da je jezik tih isprava *čist ilirski, samo amo i tamo formulami cerkveno-slavjanskoga jezika poměšan* te navodi potvrdu o izgovornim varijantama staroslavenskoga jata iz gramatike J. Dobrovskoga, a Josip Vončina (1987: 11-12) upozorava kako je riječ o svojevrsnom jezičnom anakronizmu jer kod hrvatskoglagoljskih i hrvatskoćirilskih isprava XV. i XVI. st. ne možemo razmišljati o prisutnosti stsl. jata.

U članku *Katedra jezika i literature slavjanske* (*Danica ilirska*, tečaj VI, br. 33, 1840: 129-131) ističe, tako potvrđujući Herdera i Humboldta kao temeljnu lingvističku literaturu, kako javno priznati jezik naroda biva uzvišen ostvarenim stupnjem pismenosti i valjanim poznavanjem i studijem te pismenosti. *Nauk jezika slavjanskoga* tako mora sadržavati *nauk nerěčja staro ili*

cerkveno-slavjanskoga, narječja ruskog, poljskog, češkog i ilirskog. Dalje o staroslavenskom jeziku ističe kako je izumrlo slavensko narječje koje je sve do XVII. stoljeća u Rusiji i literarni i crkveni jezik. Među ostalim narječjima (ovdje rabi termin jezik) ističe ilirski jezik kao najčistiji, onaj kojim govori 4 milijuna ljudi u Srbiji, Dalmaciji, Hrvatskoj i drugamo. Utemeljenost u slavenskoj pismenosti ti prostori bilježe u kontinuitetu, ističe Babukić, od IX. do XIV. stoljeća i prava je korist da će se u francuskom kolegiju (Pariz) slušatelji napokon upoznati s tim filološkim blagom.

Važno je istaknuti i koje je izvore, sukladno svojim uvjerenjima o cjelovitu poredbenom istraživačkom pristupu slavenskim jezicima i staroslavenskom jeziku kao ishodištu, rabio u pisanju gramatika. O toj je svestranosti u pristupu pisao i Šafarik u Babukiću osobito dragoj pohvali *Osnove (Danica ilirska*, tečaj III, br. 23, 10. lipnja 1837: 89-90):

Obzirom stvari grammatik se je naš obmedjašio na najnuždniu potrebu, svuda prědno davajuć formam budi običajniim i razširnim, budi pravilniim i slavjanšćiiim, s odhitjenjem toga, što je ili sa svim selsko i pokutno, ili očevidno pokvareno, ili drugač neugodno glasno. U svem izjavio je zdravu razsudnost, marljivost i pomnju hvale dostojnu.

U *Osnovi slovnice* ističe kako se među njegovim uzorima u pisanju gramatike nalaze i oni iz:

Staro cerkveno-slavjanskoga narječja:

- I. Slovnica Meletia Smotrickoga, pretisak iz 1755. Meletij Smotryc'ki ukrajinski je gramatičar XVII. stoljeća i europski promicatelj ukrajinskoga baroka.

Njegova je gramatička djelatnost, a slično je i u suvremenosti, obilježena suprotnostima europskoga Zapada i Istoka, prije svega u okviru Crkve. *Gramatika (Hrammatiki slavenskija pravilnoe syntagma)* je od svoga nastanka (1618, Vilno; 1619, Jevje) do dvadesetih godina XIX. stoljeća bila osnovni znanstveni izvor za crkvenoslavenski jezik. Djelo je doživjelo više izdanja, utjecalo na niz generacija i funkcioniralo kao temeljna staroslavenska gramatika, uzorna i za kasnije poznate i anonimne gramatičare od 1638, sve do objavljivanja djela osnivača moderne slavistike Josefa Dobrovskog. Ona je važan izvor za naše gramatičare, tim više što su mnogi od njih u XIX. stoljeću uključeni u Odbor za obnovu staroslavenskih liturgijskih knjiga u rimskoj Propagandi, a poznato je i da je jedan od priređivača istočnoslaveniziranih liturgijskih knjiga (*Misal* 1741, *Brevijar* 1791) – osorski kanonik Matej Sović

– načinio latinski prijevod te slovnice 1773. godine (usp. Strohal 1912). Meletievu je gramatiku Sović preveo 1756. godine za slušatelje crkvenoslavenskoga jezika na Karamanovu kolegiju (*Collegium illyricum*) u Zadru i Omišlju, a za tisak ju je uredio 1773, ali je ostala u rukopisu u ljubljanskoj knjižnici te ju je opisala Vanda Babič (*Matej Sovič in ohranjeni rokopis njegovega latinskega prevoda slovnice Meletija Smotrickega (1619) iz leta 1773 v rokopisni zbirki NUK Ljubljana*, Zbornik referatov za štirinajsti mednarodni slavistični kongres, Ohrid 2008: 31-47). Izvornik i prijevod sastoje se od poglavlja kojima su problematizirane sve jezične razine: pravopis, oblikoslovlje, skladnja i prozodija, a u okviru posljednjega poglavlja donosi se i paragraf o metrici. Gramatikološki opis svih izdanja ove gramatike donio je Olexa Horbatsch 1963. godine (*Die vier Ausgaben der kirchenslavischen Grammatik von M. Smotryc'kyj*), a nama ga je posredovao s kritičkim osvrtom Eduard Hercigonja (1964: 154-160).

Izdanje *Gramatike Smotryc'kog* 1755. godine koje navodi Babukić u popisu literature izišlo je u Rimniku u recenziji mitropolita *Srbije i Valahije* P. Nenadovića prema verziji Polikarpova (Moskva 1721). Očigledno je da se Babukić služio onom staroslavenskom gramatičkom tradicijom koja pripada Slavenima istočnoga obreda i kasnijim istočnoslaveniziranim uzorima (čak i u odnosu na Avrama Mrazovića), želeći tako postići slavensku svestranost u pristupu, ali i kontinuitet u iscrpljivanju uzora. Nije dakle htio konzultirati samo njemu najnovije uzore poput gramatike J. Dobrovskoga (1822). Riječ je o gramatičkoj tradiciji koja se, oprimjereno Smotryc'kim, oslanjala u terminologiji i podjeli na kategorije na grčku gramatičku literaturu (a tiskane gramatike koje prethode Meletiovoj i na latinske izvore). Gramatički rad Smotryc'koga predstavlja svojevrsan odmak od grčkih i latinskih uzora, premda ne u temeljnoj podjeli poglavlja, i stvaranje umjetnih normi. Prepoznaje se po određenim novinama u predstavljanju unutarnje strukture jezika (npr. uvođenje lokativa kojega nema u gramatici Lavrentia Zizania Tustanovskog iz 1596, upotreba interjekcija prema latinskim gramatičkim predlošcima, odbacivanje člana *različie pron eže* koji je uveden u stsl. gramatike prema grčkim sintaktičkim modelima). Kada je riječ o jeziku kojim je gramatika pisana, mogu se uspostaviti veze sa stanjem u hrvatskoj jezičnoj povijesti. On je svojevrsan amalgam, novi tip staroslavenskoga jezika kakav je bio u književnoj uporabi u Ukrajini i Bjelorusiji u XVI. i XVII. stoljeću (dakako u primjerima i gramatičkim pravilima) i narodnoga ukrajinskoga govora (*rosski jazyk* – objašnjenja gramatičkih pravila, tumačenje)³. Osobito oštre granice između staroslavenskih književnih

³ Usporedi s klasifikacijom Nikolaja Trubeckojia (*Altkirchenslavische Grammatik* 1954): 1. Prastarocrkvenoslavenski jezik (neposvjedočen za razdoblje od 862. do 885), 2. Starocrkvenoslavenski jezik / jezik kanonskih tekstova (X. i XI. st), 3. Crkvenoslavenski jezik

i narodnih ukrajinskih jezičnih elemenata nema, kao ni u našim neliturgijskim glagoljskim tekstovima XV. i XVI. stoljeća (hrvatsko-staroslavenski jezik, usp. Damjanović 2000, 2012). Riječ je o staroslavenskoj gramatici koja nije utvrđivala pravila u vezi s analizom onoga što je bilo kanonizirano upotrebom u *dobrim, starim tekstovima*. Zato obiluje deskripcijom koja je artificijelna i kompromisna, a promjene u izdanjima Sm. gramatike poslije 1619. godine svjedočile su o svojevrsnoj evoluciji toga artificijelnog jezika (evolucija je u svezi s rastućim utjecajem živoga, govorenog jezika, usp. hrvatskostaroslavenski i hrvatsko-staroslavenski jezik). Imajući na umu istaknute informacije, vrijedilo bi istražiti je li pretisak iz 1755. Babukić rabio slučajno, prema dostupnosti, ili namjerno. U svakom je slučaju sigurno da je mnoga gramatiko-loška načela zadovoljio iscrpljivanjem takva staroslavenskog uzora.

II. Abraham (Avram) Mrazović, *Grammatica*, Budim 1811. (*Rukovodstvo k" slavenstěj grammatices...*, Budim, 1794, II. izdanje 1811).

Riječ je o staroslavenskoj gramatici o kojoj je Krešimir Georgijević 1936. sudio da opisuje jezik koji Slavenima istočnoga obreda, i pravoslavnim i katoličkim, predstavlja ono što latinski jezik predstavlja Zapadnoj crkvi. Spomenici toga jezika jesu prijevodi Biblije, homilije, molitvene knjige i nekoliko kronika. Dugo vremena vjerovalo se da je staroslavenski jezik jezik-predak dvaju velikih jezika: poljsko-češkog i moskovsko-ruskog (*serbo-russe et vendo-polonaise*) i svih dijalekata koji proizlaze iz njih. Mrazović je, prema Georgijeviću (*auteur d'une grammaire slave*)⁴, kao i njegovi učenici, tako zaljubljen u staroslavenski jezik da odbacuje sve novije književnosti kao pokvarene. Zalaže se da se poljski, ruski i češki jezik dovedu na njihove tobožnje prvotne oblike. Babukića su zacijelo u argumentacijama o čistoći, fleksibilnosti, tradicijskoj utemeljenosti i drugim prednostima (*sedam padežah imademo, čim se nijedan niti stari niti novi jezik ponositi ne može, za spole imenah naučiti se nepotřebujemo tolike uprave i naredbe* i dr) ilirskoga jezika učvrstili takvi izvori o staroslavenskom jeziku. Inače, Avram Mrazović bio je poznati srpski prosvjetitelj, pedagog, književnik i prevoditelj, te senator slobodnoga i kraljevskog grada Sombora. U rodnom Somboru završio je

/ jezik redakcijskih spomenika (od početka XII. stoljeća, hrvatski crkvenoslavenski jezik do XVI. stoljeća), 4. Novocrkvenoslavenski jezik (javlja se u određenoj sredini usporedo s književnim jezikom kojemu je osnova „domaći“ idiom, kod Hrvata to je hrvatski crkvenoslavenski jezik od XVI. stoljeća) (Damjanović 2005: 11).

⁴ Krešimir Geogrijević, *Srpskohrvatska narodna pjesma u poljskoj književnosti*, studija iz usporedne istorije slovenskih književnosti, http://www.rastko.rs/rastko-pl/umetnost/književnost/studije/kgeorgijevic-pesma_1.php (stranica posjećena 30. travnja 2014 u 10,00 sati).

trogodišnju slavenosrpsku školu i četverorazrednu gramatikalnu školu. Školovanje je nastavio u Segedinu, potom u Pečuhu, Beču i Pešti. U Beču je na 1776. i 1777. godine pohađao predavanja iz gramatike i ortografije (pravopisa) te stekao pripremna znanja za gramatički rad. Iste je godine postavljen za vrhovnoga nadzornika svih pravoslavnih škola u Pečujskom školskom okrugu i upravitelja svih centralnih škola toga okruga.

III. Joseph Dobrovski, *Institutiones linguae slavicae dialecti veteris*, Vindobonae 1822.

Prva moderna gramatika (staro)slavenskog jezika kojoj je autor češki slavist Josef Dobrovski. Izišla je 1822. godine pod nazivom *Udžbenik staroslavenskog jezika*. Inače, Josip Vončina ističe kako Vjekoslav Babukić u *Stari-nama ilirskim* bilježi da je u zadatak dobio 1833. godine prepisati (*transsumirati*) u latinici stare isprave i diplome Dalmacije, Hrvatske i Slavonije koje se nalaze u državnom arhivu. U vrijeme iliraca već je malo ljudi učenih glagoljici, a Babukić muke po glagoljici opisuje ovako: (...) *nu kada ni kod njega nikakve pomoći nenajde* (op. a. misli na profesora Ladislava Žužića), *saznade propitivanjem, da će g. Antun Mažuranić zagonetku glagoljski rešiti, budući da je iz onakove biskupie (senjske iz Novoga) rodnom, gdje se služba božja u slavjanskom jeziku glagoljskoga pisma izveršava*. (citirano prema Vončina 1987: 11). Babukić je dao u latiničnoj transliteraciji / transkripciji (postupku koji nije ni jedno ni drugo u potpunosti) dva bosanična dokumenta (1446. i 1636) i dva glagoljična (1465, iz XVI. stoljeća). Uz Antuna Mažuranića služio se upravo gramatikom Josefa Dobrovskoga, a latinična slova kojima je transliterirao mogla su biti u skladu s Gajevom *Kratkom osnovom* ili, vjerojatnije, u skladu sa slavonskom grafijom (njome se služio sve do 1835. godine). Latinični prijepisi iz *Danice* (1840. i 1842) nose grafijska obilježja uznapredovale faze preporodnoga pokreta. Babukić se žalio na nepreciznosti glagoljice i stare ćirilice – nema slova za glasove /lj/ i /nj/, ili su se bilježili slovima za /l/ i /n/, ili uz pomoć *đerva* te znakova za skupine *ju, ja, je*. Potom, nije mu bila jasna glasovna vrijednost slova *jat*. Pokazao je da prema Dobrovskom znade kako mu je transkripcijska položajna vrijednost /je/ i /ja/, ali je pritom ispustio iz vida da ona vrijedi za staroslavenski jezik i kanonske spomenike, a ne za isprave našega XV. i XVI. stoljeća. Iz svega se daje zaključiti da je gramatika J. Dobrovskog bila temeljni staroslavenski uzor u Babukićevu gramatičkom radu, prvenstveno u sadržajnom i metodološkom smislu (što izrijekom i potvrđuje napomenom o tvorbi riječi), a onda i sustavna pomoć za oblikovanje i izražavanje idealističkih stavova o *staro-slavjanskom jeziku*, slavenskim jezicima / narječjima i posebnom mjestu koje ilirski među njima zauzima.

U *Osnovi slovnice* (1836) Babukić spominje i druge gramatičke uzore, a člani ih prema poznatim slavenskim jezicima (narječjima):

Narěčje slavo-rusko: Hajmova gramatika, Gramatika Antona Jaroslava, 1820.

Narěčje poljsko: Mrozinski, 1822; Bandtke, 1824.

Narěčje česko: Dobrovski, 1814; Ternk, 1820; Vaclav Hanka, 1833.

Narěčje ilirsko: Relkovićeva gramatika i Lanosovićeva, gramatika Vuka Stefanovića Karadžića; Brlića, Kopitara, Matije Murka i dr.

Završava citatom Johanna C. Gottschieda, njemačkoga profesora poetike, logike i metafizike u Leipzigu iz XVIII. stoljeća, poklonika i učenika francuskog klasicizma koji se obračunavao sa svime što nije odgovaralo tim estetskim normama (tečaj II, br. 15, 1836: 60):

Sie sehen es gar nur zu wohl ein, dass es einem Eingebornen eine wahrhafte Schande ist, zwar in todten und ausländischen Sprachen geschickt; in seiner eigenen Muttersprache aber ein Fremdling, oder doch halber Barbar zu seyn.

Iz navedenih se radova i bibliografskih uzora proniknulo u načela kojima se Babukić rukovodio u izražavanju filozofskih stavova na kojima počiva njegova jezična koncepcija i konkretna gramatička djelatnost. Da je tako napokon bilo i s opisom unutarnjega jezičnog sustava te organizacijom jezičnih primjera, potvrđuje Tafra (1993: 59) – u svojoj dosljednosti ilirskoj jezičnoj koncepciji, Babukić se osvrće na hrvatske dijalekte, druge slavenske jezike, pa i stariju literaturu. Primjerice, nepostojano *a* takvim zove po Dobrovskome, navodi da je u starim crkvenoslavenskim knjigama na njegovu mjestu svugdje *debelo ili tanko jer*, a u današnjim *E* ili *O*, kao i u ruskom, češkom i poljskom jeziku. *Krajnci* pak, ističe Babukić, ne izgovaraju ni *A* ni *E* ni *O*, već poluglas pa bi i danas, da ga u slovnom sustavu imaju, pisali *jer* (pr. *коѣс-*, *кратѣк-*) (1854: 163). Isto tako ističe da je, premda slijedeći Dobrovskoga, izraženu pozornost posvetio *slovenskom narěčju* (*slovensko-krajnskom* i *slovensko-hervatskom*), onda crkvenoslavenskom, a tek na kraju i drugim *slavjanskim narěčjima*. Metoda je to za koju i Branka Tafra i Ivo Pranjković ističu da prolazi i danas (1993: 75)⁵.

⁵ Ivo Pranjković, *Hrvatski jezik u 19. stoljeću*, http://www.hrvatskiplus.org/index.php?option=com_content&view=article&id=872:hrvatski-jezik-u-19-stoljeu&catid=38:jezik-lingvistika&Itemid=48 (stranica posjećena 30. travnja 2014. u 11,00 sati).

**Rasprava Mněnje o postanku glagolskih pismenah
(Programm des K. k. akademischen Gymnasiums zu Agram, 1859)**

U prilog Babukićevu poznavanju slavenske starine, uz proučene staroslavenske gramatičke uzore i transliterirane / transkribirane glagoljske spomenike prema tadašnjim suvremenim modelima preslovljavanja (npr. preslovljavanje jata po uzoru na pozicijsku uvjetovanost donesenu u gramatici J. Dobrovskoga), govori i zainteresiranost za pitanje o postanku i podrijetlu glagoljice. Ta je zainteresiranost dakako oprimjerena njegovom raspravom *Mněnje o postanku glagolskih pismenah* (*Programm des K. k. akademischen Gymnasiums zu Agram*, Zagreb 1859) koja je danas poznata tek kao podatak u postojećoj *babukićevskoj* literaturi (u užem i širem smislu).

Još je Tade Smičiklas u djelu *Život i djela Vjekoslava Babukića* (Zagreb 1876) isticao Babukićevo poznavanje glagoljice:

Već god. 1831. bilježi i prepisuje si ćirilicom iz pisaca, a i sveto Hrvatom pismo stara slavna glagoljica već nas u bilješkah pozdravlja, premda nevjesto naslikana pojedina pismena svjedoče, da ih je ruka Babukićeva sada prvi put bilježila. (1876: 10)

Na drugom mjestu ističe i sljedeće:

U prijateljstvu i veselu drugovanju rasla je snaga Babukiću za tihi naučni radi po onom mottu, koji si je stavio već godine 1831. iz Šafarika: "Die Sehnsucht nach der sussen Kunde von dem Leben der Vater wurzelt tief in Gemüthe des Menschen." — Ono davno doba iz kojega se sjaju sveta i slavna imena Ćirila i Metoda davninom i svetinjom ga začaruje i vabi u svoje krilo i kašnje kroz cieli život. U ono doba već sada ulazi "gdje su sveti naviestnici slavenski sveto popisali pismo, po kojem su sebi blaženstvo, rodu pako svojemu slovenskomu slavu vječnu zaslužili". S ponosom i uzhitom gleda on u onu dobu, iz koje slovenski narod od svih sada živućih naroda imade prvi pismo sveto na svojem jeziku. Bili su sveti naši apostoli grčki uzgojeni, al po rodu su naše slovenske krvi: "kako bi inače sveto pismo onako liepo napisati mogli". (1876: 11-12)

Prvi raspravu spominje već godinu kasnije Ivan Kukuljević Sakcinski u *Bibliografiji hrvatskoj* (1860). Smičiklas jedini donosi i ponešto iscrpniji opis Babukićevih stavova o postanku i podrijetlu glagoljice koji se, s obzirom na to da je riječ o prvoj polovici XIX. stoljeća, još uvijek uglavnom oslanjaju na tvrdnje *oca slavistike* Dobrovskoga koji je smatrao da je ćirilica prvo slavensko pismo, a da su glagoljicu oblikovali hrvatski glagoljaši u XIII. stoljeću na temelju ćirilice. Tomu je prvi prigovorio Jernej Kopitar koji je uočio razliku između oble i uglate glagoljice (izdanje *Kločeva glagoljaša* 1836), a po otkri-

ću *Praških listića* svoj je stav o većoj starosti glagoljice istaknuo slavistički autoritet: slovački i češki jezikoslovac P. J. Šafarik u knjizi *O podrijetlu i domovini glagoljaštva* (1855). Inače, u današnjoj suvremenoj paleoslavističkoj znanosti pitanje prvenstva dviju slavenskih azbuka gotovo je prevladano, nakon 200 godina rasprava. Uvijek se tvrdilo kako će odgovor na pitanje koje je od tih dvaju pisama stvorio Konstantin Ćiril biti i odgovor na pitanje koje je pismo starije. No, jasno je da postoje znanstvenici koji i danas primjerice drže da je ćirilica starija, a slažu se s mišljenjem da je Konstantin stvorio glagoljicu (npr. E. Georgiev). U ustanovljavanju prvenstva ne pomaže ni vremenska datacija spomenika jer glagoljični se i ćirilčni spomenici javljaju istovremeno i jednako sačinjavaju kanon staroslavenskih spisa („kao za inat“ istaknut će prof. J. Hamm, usp. Damjanović 2012: 59-62). Smičiklas ističe kako je već u počecima svoga djelovanja Babukić isticao drugačije stavove po pitanju povijesti i razvoja fonetskih pisama uopće, a onda i glagoljice, u odnosu na znanstvene autoritete vremena. Trudio se već prvim anonimnim i potpisanim radovima tridesetih godina XIX. stoljeća dokazati kako su *pismena sveobća*, bez pronalazača te da su ih *svi narodi sve jedan od drugoga različnim putem od feničkoga popunili* (1876: 17). U užem je smislu iste stavove ponovio u raspravi *Mnijenje o postanku glagolskih pismenah* 1859. godine. Iznova je potvrdio poznavanje literature o genezi glagoljskoga pisma, ali istu genezu ponovno tumači vlastitim putem od Kadma Feničanina preko grčkih i ilirskih strana do glagoljice. Na taj se način suprotstavio autoritetnom stavu o glagoljici kao trinaestostoljetnom pismu hrvatskih glagoljaša, a iz perspektive danas klasificiranih egzogenih, endogenih i egzogeno-engogenih teorija o postanku glagoljice, mogli bismo zaključiti da njegova pripada prvoj, egzogenoj skupini teorija, te da je Babukić svojevrstan preteča Račkijeve egzogeno-endogene teorije predstavljene u knjizi *Pismo slovjensko* 1861. godine. Poznato je naime da je i Franjo Rački, uz to što je prvi put afirmirao Konstantina Ćirila kao autora (kodifikatora) glagoljice, isticao veze glagoljice s germanskim runama, a preko grčkoga alfabeta – kojima je svejednako feničko pismo u osnovi. Isticao je dalje, poput Babukića, važnost feničkoga pisma za koje je također tvrdio da je ostavilo izravan trag na pismo starih Ilira na Balkanu te da se jantarskim putem širilo prema Slavenima i Germanima na sjeveru Europe (usp. Žagar 2013: 66).

Babukićeva rasprava o glagoljici, osim kod Smičiklasa, spominje se tek usputno u njegovih suvremenih biografa i bibliografa, i to u *Hrvatskom biografskom leksikonu* Leksikografskoga zavoda Miroslava Krleže⁶ samo kao poznata rasprava, a dalje primjerice kod Vesne Nosić u članku *Hrvatski na-*

⁶ <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=982> (stranica posjećena 28. travnja 2014. u 10,00 sati).

rodni preporod u svjetlu tiskarsko-izdavačke djelatnosti (2011: 138). Ona ističe kako je Babukić afirmiran kao pjesnik ilirac samo uratkom *Granici i Danici* iz prvoga broja *Danice*, a kao gramatičar dakako *Osnovom slovnice slavjanske narječja ilirskoga* nastaloj na temeljima češkoga slavista J. Dobrovskoga. Napominje kako je za tisak priredio djela Ignjata Đorđevića, Junija Palmotića, Ivana Gundulića i Andrije Kačića Miošića te da je skupljao narodne pjesme iz svog rodnog kraja. Među njegova tiskana autorska djela ubraja i *Mnijenje o postanku glagoljskih pismenah* (Zagreb 1859). Dionizije Švigelj nemalo je pisao o problematici hrvatskoga narodnog preporoda u Slavoniji i ulozi Vjekoslava Babukića u njem, a spomenutu raspravu o postanku glagoljice tek registrira među brojnim koje autora ovjeravaju kao kompetentnoga filologa angažiranoga po pitanju odnosa jezik – narodni život (2009: 44-45). U opetovano citiranoj knjizi Branke Tafre (1993: 34) napominje se, bez bibliografske potvrde i razrade, tek da je Vjekoslav Babukić učio glagoljicu i pisao o njezinu nastanku.

Već prema citatima kojima izražava stavove o sramotnom nepoznavanju vlastita jezika, dok se ističe tečno svladavanje stranih (završni citat Johanna C. Gottschieda u *Osnovi slovnice*), a onda i prema svakoj drugoj Babukićevoj autorskoj, misaonoj, uredničkoj, prevoditeljskoj djelatnosti, mnogo se zaključuje o dosezima njegove erudicije, filozofsko-teorijskim poimanjima prirode jezika, te konkretnom gramatičkom radu Babukićevu koji vjerno slijedi teorijska načela, što pokazuju navodi iz *Osnova slovnice* i *Ilirske slovnice*. Istraživanjem Babukićevih nasljedovanih uzora u promišljanju o vezi jezika i naroda / nacije (Herder, Humboldt i dr), otkrila su se i načela njegove koncepcije izučavanja *ilirskoga jezika*. Ta počiva na studiju slavenske starine – općeslavenskoga književnog jezika i dviju azbuka kojima se izražavao. Da se Babukić hrvatskom znanstvenom nebu predstavlja i kao sjajan poznavatelj paleoslavističkih / paleokroatističkih tema, bila je do danas manje poznata činjenica. Analizom odabranih autorovih osvrtu u *Danici ilirskoj*, uzora u pisanju gramatike i, napokon, rasprave o postanku glagoljice ustvrđuje se da je Vjekoslav Babukić dobro upoznat sa slavenskom starinom kao i recentnom paleoslavističkom literaturom svoga vremena.

Literatura

- Agičić, Damir (2000), *Hrvatsko-češki odnosi na prijelazu XIX. u XX. stoljeće*. Zagreb: IBIS grafika.
- Babič, Vanda (2008), Matej Sovič in ohranjeni rokopis njegovega latin-skega prevoda slovnice Meletija Smotrickega (1619) iz leta 1773 v rokopisni zbirki NUK Ljubljana. U: A. Derganc i dr. (ur.), *Zbornik referatov za štirinajsti mednarodni slavistični kongres*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, str. 31-47.
- Babukić, Vjekoslav (1836), Osnova slovnice slavjanske narčja ilirskoga uredjena Vjekoslavom Babukićem. *Danica ilirska*, II (10-15).
- Babukić, Vjekoslav (1840), Hod izobraženja kod Slavjanah. *Danica ilirska*, VI (5), str. 18-19.
- Babukić, Vjekoslav (1840), Katedra jezika i literature slavjanske. *Danica ilirska*, VI (33), str. 129-131.
- Babukić, Vjekoslav (1840), Starine ilirske. *Danica ilirska*, VI (30), str. 117-119.
- Babukić, Vjekoslav (1842), Starine ilirske. *Danica ilirska*, VIII (48), str. 189-191.
- Babukić, Vjekoslav (1854), *Ilirska slovnica*. Zagreb: Bérzotiskom nar. tiskarnice dra. L. Gaja.
- Babukić, Vjekoslav (1859), *Mnjenje o postanku glagolskih pismenah*. Programm des K. k. akademischen Gymnasiums zu Agram, V (1), str. 20-29.
- Damjanović, Stjepan (1991), *Jedanaest stoljeća nezaborava*. Osijek – Zagreb: IC Revija i Međunarodni slavistički centar.
- Damjanović, Stjepan (2000), *Filološki razgovori*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Damjanović, Stjepan (2005), *Staroslavenski jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Damjanović, Stjepan (2012), *Slovo iskona, staroslavenska/starohrvatska čitanka (drugo, dopunjeno izdanje)*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Dobrovsky, Josef (1822), *Institutiones linguae slavicae dialecti veteris*. Vindobonae.
- Festini, Heda (1982), Botturina teorija jezika. *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, VIII (15-16), str. 75-92.
- Glovacki-Bernardi, Zrinjka – Kovačec, August – Mihaljević, Milan – Halwachs, Dieter W. – Sornig, Karl – Penzinger, Christine – Schrod, Richard (2001), *Uvod u lingvistiku*. Zagreb: Školska knjiga.
- Hamm, Sanda (2006), *Povijest hrvatskih gramatika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

- Hercigonja, Eduard (1964), Olexa Horbatsch, Die vier Ausgaben der kirchenslavischen Grammatik von M. Smotřickýj. *Slovo: časopis Staroslavenskog instituta*, XIV (1), str. 154-160.
- Ivić, Milka (1978), *Pravci u lingvistici (4. izdanje)*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Jespersen, Otto (1970), *Čovječanstvo, narod i pojedinac sa lingvističkog stanovišta*. Sarajevo, Zavod za izdavanje udžbenika. Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika (Biblioteka Lingvistika, poetika).
- Kukuljević Sakcinski, Ivan (1860), *Bibliografija hrvatska*. Zagreb: Brzotiskom Dragutina Albrechta.
- Lukić, Milica (2009), O glagoljaštvu i glagolizmu u zagrebačkom Katoličkom listu od 1849. do 1900. godine. *Lingua Montenegrina (časopis za jezikoslovna, književna i kulturna pitanja)*, III (1), str. 149-194.
- Lukić, Milica (2010), *Ususret novijoj povijesti glagolizma. Lingua Montenegrina (časopis za jezikoslovna, književna i kulturna pitanja)*, V (1), str. 81-102.
- Nosić, Vesna (2011), Hrvatski narodni preporod u svjetlu tiskarsko-izdavačke djelatnosti. *Život i škola*, LVII (25), str. 133-153.
- Petrović, Ivanka (1979), Franjo Rački – otac hrvatske Cyrillo-Methodiane. U: Lj. Boban (ur.), *Zbornik zavoda za povijesne znanosti Istraživačkog centra JAZU*. Zagreb: JAZU, str. 47-99.
- Rački, Franjo (1861), *Pismo slovjensko*. Zagreb: Brzotiskom Dragutina Albrechta.
- Smičiklas, Tade (1876), *Život i djela Vjekoslava Babukića*. Zagreb: Tiskara Narodnih novina.
- Smotryc'kij, Meletij (1619), *Hrammatiki slavenskija pravilnoe syntagma [...]*. Jevje.
- Strohal, Rudolf (1912), *Kratki osvrt na hrvatsku glagolsku knjigu*. Zagreb: Troškom piščevim.
- Strossmayer, Josip Juraj (1850), Slovo koje je Josip Juraj Strossmayer, bosanski, djakovački i sremski biskup prigodom svečanog svog uvoda dne 29. rujna na svoje stado rekao. *Katolički list*, II (41, 42), str. 321-324; str. 329-331.
- Sud dra. P. J. Šafarika o Osnovi Slovnice Slavjanske, narččja Ilirskoga, uređenoj Vėkoslavom Babukićem. *Danica ilirska*, III (23), 10. lipnja 1837, str. 89-90.
- Švageľ, Dionizije (2009), *Sabrana djela VI. Hrvatski narodni preporod u Slavoniji*. Vinkovci: Ogranak Matice hrvatske u Vinkovcima.
- Tafra, Branka (1993), *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić*. Zagreb: Matica hrvatska.

- Tafra, Branka (2006), Značenje narodnoga preporoda za hrvatski jezik. *Croatica et Slavica Iadertina*, II (2), str. 43-55.
- Tafra, Branka (2013), *Vjekoslav Babukić – Osnova slovnice slavjanske narječja ilirskoga uređena Vjekoslavom Babukićem*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Vince, Zlatko (2002), *Putovima hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Vončina, Josip (1987), Recepcija književne baštine. *Dani Hvarškoga kazališta. Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, XIII (1), s tr. 5-41.
- Žagar, Mateo (2013), *Uvod u glagoljsku paleografiju I*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Mrežni izvori

- Pranjković, Ivo, *Hrvatski jezik u 19. stoljeću*, http://www.hrvatskiplus.org/index.php?option=com_content&view=article&id=872:hrvatski-jezik-u-19-stoljeu&catid=38:jezik-lingvistika&Itemid=48 (stranica posjećena 30. travnja 2014. u 11,00 sati).
- Geogrijević, Krešimir, *Srpskohrvatska narodna pjesma u poljskoj književnosti*, studija iz usporedne istorije slovenskih književnosti, http://www.rastko.rs/rastko-pl/umetnost/knjizevnost/studije/kgeorgijevic-pesma_1.php (stranica posjećena 30. travnja 2014 u 10,00 sati).
- Leksikografski zavod Miroslava Krležę, Hrvatski biografski leksikon – Babukić, Vjekoslav (Alojzije), <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=982> (stranica posjećena 28. travnja 2014. u 10,00 sati).

Milica LUKIĆ & Vjera BLAŽEVIĆ KREZIĆ

VJEKOSLAV BABUKIĆ'S IDEALISTIC VIEW OF LANGUAGE

On the basis of works *Osnova slovnice slavjanske narječja ilirskoga uređjena Vjekoslavom Babukićem* (1836) and *Ilirska slovnica* (1854), the authors of this paper present the views of Vjekoslav Babukić on the nature of language. An assumption is made that Babukić's position was inspired by idealistic theses of the greatest language theorist of the 19th century, Wilhelm von Humboldt (1767-1835), who, continuing the philosophy of Johann Gottfried Herder, saw language as a "specific emanation of the spirit" that actively participated in the formation of human cognition, had an inner strength and belonged to the entire nation. The Illyrian program is entirely leaning against a prominent philosophical and theoretical understanding of the nature of language, whereas Babukić's grammatical work faithfully follows its guidelines, which is reflected in a considerable number of references to *Osnove slovnice* and *Ilirske slovnice*. Based on the analysis of selected texts in *Danica ilirska*, role models in writing the grammar and, finally, the debate on the origin of the Glagolitic script, a claim is made in the paper that Vjekoslav Babukić was very much familiar with paleo-slavistic and paleo-croatistic issues of his time.

Key words: *Vjekoslav Babukić, philosophy of language, genetic conception of language, Illyrism, grammar, Old Slavic language, Glagolitic script*